ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI
LIETUVOJE 1990-1991M.

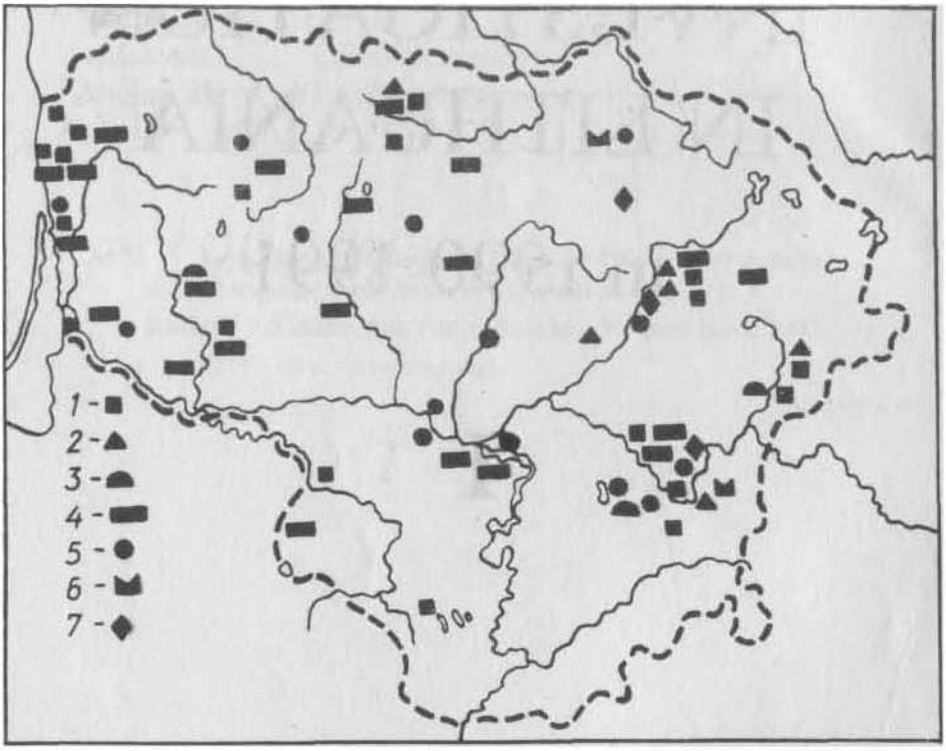

1 - gyvenvietės
2 - piliakalniai
3 - pilkapynai
4 - kapinynai
5 - senamiesčiai
6 - pilys
7 - dvaravietės

I. AKMENS IR ŽALVARIO AMŽIAUS PAMINKLAI

Džiugas Brazaitis

AKMENS AMŽIAUS TYRINĖJIMAI VOKĖS AUKŠTUPYJE

1990 ir 1991 metais MA LII organizuota ekspedicija toliau tyrė Papiškių IV-ąją (durpyninę) gyvenvietę. Paminklas yra dešiniajame Vokės krante, maždaug 1 km į šiaurės vakarus nuo Papiškių kaimo (po administracinio suskirstymo pataisų kaimas ir jo apylinkės atsidūrė Vilniaus rajone). Per du kasinėjimų sezonus ištirtas bendras 156 m^2 plotas.

Gyvenvietė buvusi salpoje, smėlio kalvelėje, kuri drėgnesniais laikotarpiais virsdavusi sala arba būdavo užliejama, o dabar yra užklota durpių sluoksniu. Durpių storis įvairiose tyrinėto ploto vietose nevienodas; rytiniame ir vakariniame perkasos pakraščiuose jis siekė 60-90 cm, o viduryje, ties aukščiausia kalvelės vieta - vos 8-10 cm. Paminklo teritorija keletą metų iš eilės buvo ariama, todėl kultūrinis sluoksnis smarkiai apardytas, ypač gyvenvietės centrinėje dalyje. Tyrinėta labiausiai nukentėjusi paminklo dalis.

Ankstesnių metų tyrinėjimai parodė, kad paminklo medžiaga nevienalaikė (žr. ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1990. P.5-7.), todėl ypač daug dėmesio skirta paminklo stratigrafijai ir tiksliam radinių fiksavimui. Kultūrinis sluoksnis buvo po durpėmis slūgsojusiame smėlyje, jo storis siekė 20-40 cm. Dodžioji dalis radinių aptikta viršutiniame juodos spalvos humusingame su sapropelio priemaišomis horizonte. Jų buvo ir giliau- šviesesniame, be humuso priemaišų smėlyje. Nemažai radinių rasta suartoje

žemėje ir apatinėje durpių sluoksnio dalyje. Naudojant kruopščią stratigrafinę ir planigrafinę analizę, taip pat taikant tipologinius kriterijus, išskirti trys skirtingų laikotarpių kultūriniai kompleksai (ABC).

Ankstyviausių C komplekso radinių aptikta giliausiai, šviesesniame smėlyje, daugiausia rytinėje tyrinėto ploto dalyje. Šio laikotarpio gyvenvietės kultūrinis sluoksnis nuskalautas, likę tik titnagai, kurie nuo vėlesnių skyrėsi storesne balta, dažnai su gelsvu ar rudu atspalviu patina. Iš dirbinių minėtini episvidriniai strėlių antgaliai, lancetai, mikrorėžtukai, įstatomi ašmenėliai, statmenai retušuotais pakraščiais, taisyklingi galiniai gremžtukai, mažas kirvelis. Aptikta nemažai skelčių su naudojimo žymėmis, rėžtukų, įvairių skaldytinių. Kartu su titnago radiniais rasta keletas gyvulių kaulų fragmentų, smulkių angliukų. Kompleksas datuojamas mezolito epochos antrąja puse (VI-V tūkst. pr.Kr.).

Vidurinįjį B kompleksą pavyko išskirti planigrafiškai ir iš dalies stratigrafiškai tik po 1991 m. kasinėjimų. Šio laikotarpio radiniai koncentravosi pietinėje paminklo dalyje, humusingame smėlyje. Titnago inventorius gana smulkus, plačiai naudota skeltinė skaldymo technika. Strėlių antgaliai dviejų tipų: lancetai, pagaminti iš apatinių skelčių dalių, ir įvairūs trikampiai antgaliukai (kartais su įkote), dažnai karpytais pakraščiais. Kompleksui būdingi nedideli gremžtukai, grandukai, kitokie smulkūs dirbinėliai, gaminti daugiausia iš skelčių dalių. Aptikta nemažą mikrorėžtukų, kelios ylos, ietigalis, įvairių skaldytinių. Kartu su B komplekso titnagais rasta daug apdegusių kauliukų, anglies.

Keramika kultūriniame sluoksnyje prastai išlikusi, šukės smulkios ir trapios. B kultūrinam kompleksui priskirtinos šukės su mineralinėmis priemaišomis. Puodai buvo puošti duobutėmis, šukiniu štampu, giliais stačiakampiais įspaudais kaklelyje iš abiejų pusių. Tokia keramika būdinga neolitninės Nemuno kultūros paminklams. Šiam laikotarpiui priskirtini

ir retai Pietų Lietuvoje aptinkami gintaro papuošalai. Rasti du pailgi kabučiai pusapvale viršutine dalimi ir taisyklingas rutulinis karolis. Visas B radinių kompleksas datuojamas viduriniuoju neolitu (IV tūkst. pr. Kr. 2-oji pusė-III tūkst. pr. Kr. pradžia).

Vėlyviausiojo A komplekso radiniai aptikti viršutiniame humusingo smėlio horizonte, durpių sluoksnio apačioje, daug jų rasta suartoje žemėje. Šio laikotarpio kultūrinis sluoksnis smarkiai nukentėjęs beariant. Išlikusiame sluoksnyje aptikta labai daug perdegusių gyvulių, paukščių ir žuvų kauliukų, kai kur jie sudarė ištisas kelių cm storio dėmes. Ugnyje pabuvojo ir nemažai titnago skaldos. Titnago dirbiniai gaminti daugiausia iš nuoskalų, paviršius apdirbtas ir ašmenys paaštrinti plokščiu retušu. Aptikta daug stambių, taisyklingų, kruopščiai pagamintų įrankių. Šiuo laikotarpiu buvo plačiai paplitę trikampiai ir širdiniai strėlių antgaliai, įvairūs peiliai plokščiai retušuotais ašmenimis, daug gludintų nuoskalėlių, nuskilusių nuo kirvių ašmenų darbo metu. Rasta ašmenų link platėjančių gremžtukų, grandukų statmenai ir pusiau statmenai retušuotais ašmenimis, nemaža grąžtelių, ylų, lęšio pavidalo skaldytinių. Aptiktas iš smiltainio plytelės pagamintas galąstuvas su paviršiuje išgludintu grioveliu.

A kultūriniam kompleksui priskirtina keramika su augalinėmis priemaišomis. Puodai buvę plonasieniai, plokščiadugniai, tiesiais kakleliais, mažai ornamentuoti. Puošybai naudoti plonos virvutės įspaudai, duobutės, smulkios įkartėlės ir įspaudėliai. Šiam kompleksui priklausė ir didžioji dalis paminkle aptiktos osteologinės medžiagos. Gyvulių kaulai prastai išlikę, kiek geriau dantys ir ragų fragmentai. Rasta briedžio, elnio, meškos, šerno, arklio ir bebro kaulų. Dirbinių iš kaulo nedaug; tai raginis kirvis ir neaiškaus smailėjančio įrankio fragmentas. A kultūrinis kompleksas datuojamas neolito pabaiga - senuoju žalvario amžiumi (II tūkst. pr. Kr. 1-oji pusė). Kultūrinė

priklausomybė nelabai aiški; daug bendrų bruožų pastebima su Barzdžio miško bei Kretuono 1C gyvenviečių medžiaga.

Ekspedicijų metu toliau buvo žvalgomos Vokės pakrantės. Dešiniajame upės krante ariamuose laukuose netoli Dvaro kaimo rasta daug akmens amžiaus gyvenviečių pėdsakų. Lokalizuotos 6 radimvietės. Nė vienoje iš jų kultūrinio sluoksnio aptikti nepavyko.

Plačiau tyrinėta Dvaro 1-oji radimvietė. Ji yra 1 viršsalpinės upės terasos kyšulyje, maždaug 800 m į pietvakarius nuo Dvaro kaimo. Beveik 0,5 ha plote žemės paviršiuje surinkta per 1 600 titnago radinių. Medžiaga nevienalaikė, tačiau planigrafiškai skirtingų laikotarpių kompleksai neišsiskyrė. Dominuoja mezolitui būdingi dirbiniai. Rasta vidurinių ir šoninių rėžtukų, episvidrinis strėlės antgalis, įstatomų ietigalių ašmenėlių, daug gremžtukų. Vėlesnio laikotarpio buvo nedidelė, tačiau charakteringa, radinių grupė, kuriai priklausė visu paviršiumi gludintų kirvių dalys, širdinis ir trikampis su įkote strėlių antgaliai, gremžtukas su iš abiejų pusių plokščiai retušuota apatine dalimi, trikampio pjūvio durklas, keli plokščiai retušuoti peiliai. Šiuos radinius galima datuoti II tūkst. pr. Kr. 1-ąją puse.

Adomas Butrimas

DAKTARIŠKĖS 5 NEOLITO GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI

1990m.jau penktąjį sezoną tyrinėta neolitinė Daktariškės 5-oji gyvenvietė (Telšių raj., Varnių apyl.) Daktariškės kaime. Archeologinių tyrinėjimų darbus finansavo Žemaičių kultūros draugija, tyrinėjo A.Butrimas su Vilniaus Dailės akademijos studentais. Tyrinėtas 11-as ir paskutinis plotas šioje gyvenvietėje. Tai labiausiai į rytus